

داواکاری باوکی له هه‌مان کاتی لای و گه‌نجیدا پێشهی پێشهوایی و وتاریتزی گرتی ئه‌ستۆ و له ماوه‌ی ته‌مه‌نی (٩٠) ساڵه‌ی خۆی چهند کتیبه‌ی نووسی به‌ناوبانگترین کتیبه‌کانی بریتین له: (فه‌ره‌ه‌نگی مردوخ، فه‌قه‌ مه‌مه‌دی، اصول فه‌قه، صرف و نحو منطقی مردوخ، رموزافرنیش، ندای اتحاد، دین و دانش، خلاصه الاحکام، منتخب الخواص، تاریخ کردو کردستان و...) ئه‌و له هه‌مان کات که پیاویتی ئایینی و زانا بوو ئاگاداری به‌سه‌ر کاره‌ سیاسی و نێزامیه‌کانیشدا هه‌بوو و له زۆریه‌ی رووداو و مه‌سه‌له‌ سیاسییه‌کانی چه‌رخ‌ی خۆی وه‌ک فه‌ردیتی کارا حه‌قی به‌ هه‌ر کاریتی ده‌دا، به‌لام گرنه‌گرتن شێوه‌ی شه‌خسه‌تی ئه‌و زانیاریه‌ی بوو، له‌م باسه‌دا مه‌به‌ستی لیکۆلینه‌وه‌ی ژبانی ئه‌ومان نییه‌ مه‌به‌ستی ئیتمه‌ ناساندنی یه‌کتیک له‌ پاشماوه‌کانی، یانی کتیبی کورد و کوردستان (تاریخی مردوخ) ه‌ ئه‌م کتیبه‌ له‌ دوو به‌رگا چاپ کراوه، دانه‌ر خۆی له‌ چوار به‌شی جیا‌جیا دایناوه‌ سێ به‌شی له‌ به‌رگی یه‌که‌م و به‌شی چواره‌م له‌ به‌رگی دووه‌می ئه‌م کتیبه‌ جێگه‌ی گرتوه‌. دابه‌شکردنی مه‌به‌سته‌کانی کتیبه‌که‌ له‌سه‌ر ئه‌ساسی به‌ش، دانراوه‌. مێژووی مه‌ردوخ (تاریخی مردوخ) له‌ چاپخانه‌ی (ارتش) چاپ کراوه و زه‌مانی چاپکردنی دیار نییه‌. له‌ سه‌ره‌تای به‌رگی یه‌که‌م مه‌به‌ستی دانانی (تاریخی مردوخ) ی وا باس ده‌کا: مه‌به‌ستی ئه‌سلی به‌شه‌ر (مروث) له‌ داهینانی خه‌ت و نووسین شتیکی تر نییه‌ جگه‌ له‌ ئه‌نجامی ئه‌م مه‌به‌سته‌ که‌ بێر و زانیاری و کرده‌وه‌ و هه‌لبه‌ژێراوه‌کانی خه‌لک بیه‌ته‌ سه‌ر کاغه‌ز و پارێزراو بیه‌ت تا خه‌لکی تر له‌ خۆیندنه‌وه‌یان سوود وه‌رگیرن هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌م ئه‌ساس و بنه‌رته‌ له‌ هه‌ر هونه‌رو باسیکا نامیلکه‌ و کتیبم به‌ناوی خزمه‌ت به‌ گه‌لم نووسیوه‌ و ویستم که‌ له‌ هونه‌ری مێژووش کورته‌یه‌ک به‌یادگاری به‌جێ به‌یلم به‌که‌مین و باشتترین شتی که‌ به‌ خه‌یال‌م داهات مێژووی کوردستان بوو که‌ ته‌وقه‌ سه‌رو هه‌موو گیانی به‌نده‌یه‌. دلم به‌مه‌وه‌ په‌یوه‌نده‌ هه‌رچه‌نده‌ مێژووی کورد و کوردستان ئیستا

روانینگ له مێژووی کورد و کوردستاندا

ئیسماعیل شه‌مس
له‌ فارسییه‌وه: ئازاد عه‌باس که‌ریم

ئایه‌ توللا شیخ مه‌مه‌د مه‌ردوخ ناسراو به‌ جه‌ماله‌دین خه‌له‌ف شیخ عه‌بدولموئیمین وتاریتزی (هه‌ینی) کوردستان له‌ شه‌وی (٢٧)ی ر‌ه‌به‌ب (١٢٩٧ی کۆچی مانگی) به‌رانبه‌ر به‌ (١٢٥٦)ی کۆچی هه‌تاوی له‌ شاری کوردستان چاری به‌ دنیا هه‌له‌تیاوه و له‌ نه‌وه‌ی ئه‌میر مه‌مه‌د سه‌ری سیلسیله‌ی مه‌ردوخچیکان بوو که‌ له‌ سالی (٧٣٧ک مانگی) بو‌ بلاوکردنه‌وه‌ی ئایینی پیروزی ئیسلام له‌ گه‌ل کۆمه‌لتی له‌ خزم و که‌سانی له‌ شامه‌وه‌ کۆچی کردوه‌ بو‌ هه‌ورامان له‌ پاشان بو‌ به‌رگیرکردن له‌ سه‌رما، ناچاربوون که‌ گوندی (ده‌گا شیخان) بکه‌نه‌وه‌.

ئایه‌ توللا مه‌ردوخ له‌ ته‌مه‌نی (٧) سالی له‌ لای باوکی خۆی عه‌بدولموئیمین ده‌ستی به‌ خۆیندنی قورئان کرد، چونکه‌ فیکر و ئه‌ندیشه‌ و زه‌کاوه‌تییکی زۆری بوو، زووتر له‌ سنووری چاوه‌روانی به‌ زانیاریکانی قه‌دیمه‌وه‌ خه‌ریک بوو چون‌ خاوه‌نی وته‌ی شیاو و نوتقیکی باش بوو له‌سه‌ر

له لانکی مندالبیدایه، به لām هیوا وایه که له ژئیر بایه خدان و چاودتیربخوازان کهم کهم به رادهی گه وره بوون و پیتگه یشتن بگات چون بنه مای روانینی من له سهر ئاشکرکردنی راستییه کانی حاله ته کانی کوردستانه ته گهر خوینهران به تایبته کورده کان یا غهیری کورد به باسیک گه یشتن که به دلایان نه بچ، ده بی خه یالیان تیک نه چچ، بۆ؟ چونکه من ده مه وی میژوو بنوسم نه نه وهی که چهند که سیک یا تیره یهک بلاوینم. ههر نه مهی که بینا له سهر نه زه ریان بیت شایانی خویندنه وه نیسه و هوئی ترس و هیوا نیسه که کارمندان ههر قه ومیک نه بچ له نه وه ترس و هیوای هه بی تا له ترسی میژوو کاری خراپه نه کهن و به هیوای میژوو بۆ مانه وهی ناوی چاک له به خشینی هیچ شتیه یهک فیداکاری خوین لانه دهن. بهرگی یه که می تاریفی مردوخ سی به شی گرتوه ته خو: به شی یه کهم باس له چۆنیه تیه گشتییه کانی کوردستانه که پینج بهندی گرتوه ته خو:

بهندی یه کهم: (قضاوت عقل برنقل می باشد) بۆچوونی وایه که ههر چه نده میژوو دانراوه له سهر نه قل به لām نه قلتی که شایانی وهرگرتن بیت له بهر نه وهی جاری واهیه که نه قلکراوه کانی یهک باس ته نیا جیاوازییه کی زۆریان هه به وه نه وه نه قلکراوانه که له خه لکی ناوچه که نه قلکراوه به باشتر ده زانی و بۆچوونی وایه که بیگانه کان یانی یونانیسه کان و رۆمه کان له زانی میژوو ئیرانی عاجز بوون و موسته شریقه کانی نه مرۆش به رتگه ی پیشبینه کانی خوین ههنگاو هه لده نین. وه بۆ سه پاندنی وته که ی خوئی ریوایه تیکی له نه فسه ریکی بیگانه له کوردستان جینشین بووه ده گیتته وه که نه فهرده دیاری کراوه به حوکمران ده لتی که دوینتی به فرۆکه له (گه لباعی) تیه پریم و له نزیکی گوندی (نازانم) کۆمه لیک سوارم بینی. ئیمه ههرچی گه راین نه مان له گونده کانی کوردستان نه دۆزییه وه. تا نه وهی که زانیمان که نه فسه ره له هاوپییه کی خوئی پرسیه وه که نه مان گونده ناوی چیبیه و هاوپییه کی له جوابدا وتویه تی «نازانم» وه نه فسه ره که وای بۆچوو که ناوی نه گونده «نازانم» ه.

بهندی دووهم باس ده کات له دروستبوونی مرۆش و له م بهنده دا رابو بۆچوونی قه ومه کان و ئایینه جیا جیا کانی به شی چۆنیه تی دروستبوونی باسی کردوو. بهندی سییه م له باسکردنی نه ژادی مرۆش و باسکردنی تیره کانی مرۆشه. که تییدا ناوی نه ژادی ئاری (ئاریایی) و تیره کانییه تی. و ئاری به تیکه لکراوی (ار) و (ی) داناوه. (ئاری) یا ئایر به مانای ئاگره. و (ی) نه مرازی

پتیه ندییه. که وا بوو ئاریا به واتای ئاگره رسته. وه بهر په رچی هه موو رایه کی تری داوه ته وه که له باسی واتای نه ژادی ئاریادا هاتوو. له بهندی پینجه م تیره کان و کۆمه لی ئاریانی به شتیه به کی درتیر باس کردوو. به شی دووه م له باسکردنی کورد و کوردستان چوار بهندی گرتوه ته خو، بهندی یه کهم له باری مه نشه تی کورده. و بۆچوونه که وایه که کورده کان خه لکانیکی ئاری نه ژاد له جینسی هیند و نه وروپان که له چه رخیکی نه زانراو به شتیه ی ته درجی هاتوو نه ته کوردستان و رۆژه لاتتی له دامینه چیاکانی زاگرۆس و رووباری دیجله و رۆژئاوایش له دامینه چیاکانی تۆروس و رووباری فورات بلا بوونه ته وه. له بهندی دووه می نه و رابردوو میژوو قه ومی کوردی به شتیه به کی کورت باس ده کات و به گوتیه ی شوینه وار و به لگه ی که شفکراو پینج ده وری کاتی بۆ قه ومی کوردی باس کردوو... ده وهی پیش میژوو، ۱- له چهند هه زار سال پ. ز تا ۲۶۰۰ پ. ز. سه لته نه تی (ئارامسیس) به دهستی سه لته نه ته کانی (گوتی) له ناوچوو (۲) له سالی ۳۶۰۰ پ. ز. پاش ده وهی پتیه ندی کورده کان له گه ل (سومر و کلده) تا ته شکیلبوونی ده ولته تی ماد له ۸۵۳ پ. ز. (۳) له کاتی دروستبوونی ده ولته تی ماد تا سه ره تای حکومه تی (کوروش) له ۵۵۰ پ. ز.

(۴) له ۵۵۰ پ. ز تا ده وهی ئیسلام. (۵) له ده وهی ئیسلام به دواوه. نه وه له بهندی دووه مدا ته نیا به سی ده وهی دووه م و سییه م و چواره م خه ریک ده بی و تییدا به ههنگاونانی قه وم له نه م چهند ده ورو میژوو ییه خه ریکه و نه وه ده ولته تانه ی که ته شکیلیان داوه و هه ره ها پتیه ندییان له گه ل (پارسه کان) ی به شتیه ی کورت باس ده کا و له کۆتاییدا نه م نه تیجه یه ده گری، کورد و پارس هه میشه له باسه کانی سیاسی و مه زه به بی به رابه ر و هاوهنگاو هاوده نگ بوون و له شایبی و شیوه ندا هاوه بهش بوون و به شی (لاینفک) ی یه کتر بوون هه ر کات که کورد توانایه کی بووه پارسیش شوینکه وته ی بووه و هه ر کات خاوه نی هیتز بووه دیسان شوینکه وته ی بووه. وه هه ر کات که له یه کتر جیا بوونه ته وه یانی یه کیکیان ژتیرکه وته ی یه کیکی تر بووه دووباره هه ولتی نه وه یان داوه که به یه ک بگه نه وه. بهندی سییه م: له باسی خه ت و مه زه ه ب و ئادابی کورده نه وه به شتیه ی نه قلکردنی له (نولدک) وه ده لتی که خه تی کورده کان وه ک پارسه کان خه تی میخی (بزماری) بووه. وه له چه رخه کانی دوایشدا کورد و فارس له خه تدا شان به شانی یه کتر رۆشتوون و ده نووسیت که زمانی کوردی هه مان زمانی (مادی

اوستایی) مادی ئەوێستائیه که رشکی ئەم زمانه ئاریایی کۆنه. ژبانی کوردەکان بە سترابوو بە کۆچەری و کشتوکال و هەروەک پارسەکان زەرەدەشتی بوون. بەندی چوارەم: لە باسی کوردستان و ئامار و هۆزەکانی کوردە ئەو رېبوايه ته زۆرهی له جوغرافیزانه کانی کۆن و تازه له بارهی جوغرافیای کوردستان باسی کردوو.

میترووی کوردو کوردستان پیش ئەوێ که میترووی ئەم سەرزەمینە بیت میتروویەکی اتویوگرافییه. دانەر هۆزەکانی کوردی کرد بە دوو دەستەوه. کوردە ئەسلیکان و کوردە مادییەکان و لەپاشان ناوەرۆکیکی تیروتهسەل له لقه فەرعیکانی لهگەڵ باس کرد. ژماره‌ی نه‌فه‌ر و شۆینی ژبان نیشان دەدات. نووسەر مه‌ساحی کوردستانی کۆنی له رۆژهه‌لاته‌وه (ئرس‌ستان) تا رۆژئاوا (دیاریکەر) (۱۳۰۰۰۰) کیلۆمەتری چوارگۆشه له قه‌له‌م دێداو ویلايه‌ته‌کانی کوردستان به (۶ ویلايه‌ت) هه‌ریتم ناو دهبان. بەشی سێیەم له باسکردنی ماد و مادستان و پێنج بەندی ده‌گریته‌ خو.

بەندی یەكەم: لە باسکردنی کورد و مادەوه بە پشتبەستان بە رېبوايه‌تی جیاجیا دەنوسێ که چەند کاتی ماد زیاتر کوردە و له چەند جیگه‌یه‌کیش کورد هاوواتای ماده. له بەندی دووه‌مدا وشه‌ی ماد و سنووری مادستانی بە درێژری باس کردوو. بەندی سێیەم له باسی پێکهێنانی ده‌وله‌تی ماده له ئەم بەنده به ولاته‌کانی عیلام، سومر، ئاشور، کلده، بابله وه شه‌ره‌کانیان له‌گه‌ڵ یه‌کتر و هه‌روه‌ها هه‌جومه‌کانیان بۆ سه‌ر مه‌نتیقه‌ کوردنشینه‌کان ئیشاره‌ کراوه. دانەر سه‌ره‌تای ده‌وله‌تی مادی له ۲۱ بیست و یه‌ک سه‌ده پیش زایین (پ.ز) ده‌زانێ و له‌م ئاسته‌دا به رېبوايه‌ته‌کانی (کتزیاس) و (فردوسی) پشتی به‌ستوووه و ته‌شکیلی تازه‌ی ده‌وله‌تی ماد له‌لایه‌ن (دیاکۆ) به‌ریه‌رچ ده‌داته‌وه. بەندی چوارەم له باسی پاشاکانی ماده که به پاشایه‌تی که یقوباد (کیقباد) ده‌ست پێده‌کا و به (ئازی دهاک) کۆتایی دیت. لیکۆلینیه‌وه نوێکان نووسه‌ره‌کانی له‌باره‌ی ماده‌وه به‌ریه‌رچ داوه‌ته‌وه، به‌لام دوو نه‌فه‌ر له پاشاکانی ماد که له میترووی مه‌ردوخ هاتوون یانی (هوخشتره) و (ازدی هاک) له‌گه‌ڵ حه‌قیقه‌تی میترووی ماد یه‌ک ده‌گرن. دانەر له پاشان به‌هۆی له‌ناوچوونی ده‌وله‌تی ماد و ده‌ست به‌سه‌راگرنتی کوروش به‌م سەرزەمینە خەریک دەبێ.

بەندی پێنجەم له باسکردنی زانایان و ئەدییه‌کانی کوردستانه‌وه ئەو دەنوسێ، چونکه له سنه (سنندج) کتیبی پیاوه‌کان به ئەندازه‌ی کافی ده‌ست ناکه‌وێ بینا له‌سه‌ر ئەمه‌ نه‌مانتوانی به‌سه‌ره‌اتی زانایان و ئەدییه‌کانی

پیش له ئیسلامی کوردستان به ده‌ست به‌پێن، له‌م بەنده له‌سه‌ده‌ی سێهه‌می کۆچی به‌ داوه له زانایانی کوردستان له‌گه‌ڵ باسکردنی دانراوه‌کانیان و به‌سه‌ره‌ات و ژبانیان به کورتی یاد ده‌کریته. له‌م بەنده‌دا ناوی (۷۰) هه‌فتا که‌س له زانایانی کوردستان تا سه‌ده‌ی سیازده‌هه‌ و هه‌روه‌ها (۳۱) که‌س له زانایانی سه‌ده‌ی سێزده‌یه‌م ناو دهبان که له‌ناوی ئەمانه چەند که‌سیکی وه‌ک (ابو حنیفه‌ی- دینوری، زه‌مخسری، ابن اثیر، شهاب الدین، سه‌روردی، ... ده‌بینرێ.

به‌رگی دووه‌م: به‌شی چواره‌می میترووی مه‌ردوخ له به‌رگی دووه‌مدا هاتوووه. به‌شی چواره‌م له پێشه‌کی و سێ به‌ند پێکهاتوووه و پێشه‌کیکی ئاوا ده‌ست پێده‌کا:

له‌پاش ئەوه‌ی که ماده‌کان به‌ ده‌ستی (کوروش) ی گه‌وره‌ رووخان تا سالی (۳۵۸) کۆچی ئیتر هیچ ناویک له ده‌وله‌تی کورد له میتروودا نه‌هاتوووه. له‌م ماوه‌دا کورده‌کان هه‌ر ئیشیکیان کردبێ به‌ناوی ئیتران و بۆ ئیتران بووه. تا ئەوه‌ی که له‌میترووی ناوبراودا جوانی په‌یدا کردو ده‌وله‌تیکی سه‌ربه‌خۆی پێکهێنا. دانەر له پاشا به ئیتره‌ی میتروویه‌کی کورت له باسی گشتی حکومه‌ بی مه‌حه‌لیکانی کورد تا زه‌مانی هاوچه‌رخ ده‌بێ، به‌ندی یه‌که‌م له پیمانی هۆزەکانی سنه‌ دژه، به شیخه‌کانی مه‌ردۆخ ده‌ست پێده‌کات و ئەو ریشکی وشه‌ی مه‌ردۆخ بۆ مه‌ردۆک، خوای بابله‌کان، ده‌گه‌رینیته‌وه و ده‌نوسێ که ئیستاش له سوریا گوندیک به‌ناوی مه‌ردۆخ هه‌یه و باپیره‌ گه‌وره‌ی (بابا مه‌ردۆخ) له سالی (۷۳۷) کۆچی له شامه‌وه بۆ هه‌ورامان کۆچی کردوووه. و به‌بلا‌وکردنه‌وه‌ی ئایینی ئیسلام خه‌ریک بووه. له سیلسیله‌ی نه‌سه‌بی شیخه‌کانی مه‌ردۆخی جیاوازی بۆچوون هه‌یه ئەوان له زه‌مانه‌کانی دوايي له چەند مه‌نتیقه‌یه‌کی کوردستان بلا‌بوونه‌ته‌وه و له خزمه‌تی شه‌ریعت و ئاین بوون و ئەو له‌پاشان به‌باسکردنی تیره‌کانی دوايي سیلسیله‌ی هه‌ورامیه‌کان سیلسیله‌ی مه‌والی ئەرده‌لان، شیخه‌کانی مشکانی، ساداتی ئەرده‌لان، خانه‌واده‌ی وه‌زیری، خانه‌واده‌ی وه‌کیلی، تایفه‌ی بابان، خانه‌واده‌ی که‌لب علی به‌گ، تایفه‌ی به‌راز، تایفه‌ی ئاق رۆستم، خانه‌واده‌ی میرزا شفیح، تایفه‌ی ته‌موری، تایفه‌ی زه‌رین که‌فش و تایفه‌ی که‌زه‌ادی خه‌ریک ده‌بێ، بابه‌تی به‌ندی دووه‌م جوغرافیای سنه‌یه که تیتیدا باسه‌ موهیمه‌کانی جوغرافیای کوردستانی تیانوسراوه وه ولایه‌تی سنه یانی کوردستانی ئەرده‌لان به ۲۸ مه‌نتیقه‌ به‌ش ده‌کات و ژماره‌ی کۆچه‌ریکانی مه‌نتیقه‌که به ۴۱ به‌ش ده‌زانیت که هه‌ریه‌کان به چەند لقیکی فه‌رعی دابه‌ش ده‌بن و

یه کدا، امیر نظام کروسى، محمود احتشام السلطنه، ناصر الملک، سالار الدوله، جلال الدوله و وزیر همايون بوون به حاکمی کوردستان. میترووی مهردوخ له سالی (۱۳۰۰) ک بهدواوه به تاييهت لهسه ره تاي حاکمه تی خاوهن یاسا، خاوهن قهدر و پزیتکی تاييه تییه، چونکه خوی له رووداوی ئەم دهورانه دا. ئاماده و بینهر بوون. شوژی یاسا له سالی (۱۳۲۴) ک مانگی (۱۲۸۵) ک هه تاوی) سه رکهوت. لهم کاته دا وزیر همايون حاکمی کوردستان بوو. تايه توللا مهردوخ لهو کهسه سانه بوو که دهستیکی بالای له ده ره وهی یاسا گه ری له کوردستاندا نیشان دا. لهم کاته بهدواوه میترووی مهردوخ زیاتر به یهک ئوتوبیوگرافی (خودی ژياننامه که) ده مینیت. له بهر نه وهی میتروونوس به سه ره تاي خوی له تاييه تیتیرین مه ساییلی ژيانی خانوادگی (خیزانی) تا رووداو و به سه ره تايه سیاسییه کان که بۆی پیش هاتوو له بی کۆلیوه ته وه که له میانیدا ئیشاره تی به به سه ره تايه میترووییه کانئەم دهوره داوه. له (۲۲) ذیقعه ده وزیر هومايون عه زل کراو حکومه ت به (ثقة الملک) سپیتردا، له زه مانی حکومه تی نه و نهجومه نه میللییه کان دادهنری که له سه ره وهی ئەمانه نهجومه نی صداقت به سه ره و کایه تی تايه توللا مهردوخ بوو. له پاش ثقة الملک ظفر السلطنه به حاکمیه ت ده گات وه له پاش کۆده تاي (محمد علی شا) وه به هوی نه وه وه بۆ کوردستان ده نیتیت. له پاش عه زل کردنی ظفر السلطنه. (حاج میرزا عبدالله خان امیر نظام) ده بیته حاکم. میتروونوس لهم به شه دا له میترووی خوی له به شه کانئە چۆنیه تی دروست کردنی نهجومه نه میللییه کان به پاراستن له یاسا خه ریک ده بی و پاشان به دریتیه سه فه ری خوی به تاران ئیشاره ت ده کا. نه وه له تاران له گه ل محمد علی شا شیخ (فضل الله نواری) و ژماره یه ک له وه زیره کان ده بینیت. له دریتیه سه فه ری نه وه له تاران نازادیخوازه کانئە شای لاهردوو وه نه حمه د شای له جیتگه ی نه وه له لیزاردوو وه.

سه رچاوه: ههفته نامه ی سیروان ل ۹، ژماره (۳۸)، سالی (۱۳۷۸).

جه معیه تی ته واوی کوردستانی نه رده لان به (۲۵۰۰۰۰) کهس له قه له م ده دات له دریتیه دا ناوی مزگه وته کان و شوینه پیروژه کانئە سنه هاتوو. دانهر له لاپه ره کانئە دواوی به لیکۆلینه وهی جوگرافیای مه نتیقه کان و هه ریمه کانئە کوردستانی نه رده لان خه ریک ده بی. وه له پال ئەمه شه دا تیروانینیتک به بابه تی سیاسی و کۆمه لایه تییه کان ده کات و به ندی سییه م باسی حاکمه کانئە سنه له نه رده لان و غه یری نه رده لانه. نه رده لان کۆی (نه رده له) و طایفه و هه ریمه کانئە کوردستان له نه سالی (قوبادی نه رده لان) به نه رده لان ناو ده برین. له م باسه دا چه ند ریوایه تیک هاتوو. یه که م حاکمی به ناوبانگی نه رده لان (کلول به گ) بووه که به میترووی ۶۰۶ ی کۆچی به حکومه تی کوردستان گه یشت. له م میترووییه دا تا سالی (۱۲۸۴) ی کۆچی (ده وهی - ناصرالدین شاه) که غولامعلی (غولام علی) شا تاخرین حاکمی نه رده لان مرد ئەم خانه دانه به شیتیه له دواوی یه ک هاتوو له کوردستان حکومه تی هه ریه ک حاکمه کانئە نه رده لان به دریتایی و تووه روشتوو. له نه نجامدا ناصرالدین شا له سالی (۱۲۸۴) کۆچی، شازاده فه رهاد میرزا (معتمد الدوله ی) مامۆی خوی به حکومه تی کوردستان دانا. به هاتنی نه و یه که مین حاکمی غه یره کورد لیتپرسراویتی ئیداره ی کاروباری کوردستانی به نه ستوگرت. له هه نگا وه کانئە نه و له کوردستان شه ر له گه ل عه شایه ر و گرتنی هه ورامان و دروست کردنی قه لای له شکر ئاباده له سالی (۱۲۹۱) ی کۆچی شازاده (طهماسب میرزا مؤید الدوله) که حاکمی کرماشان بوو به گویره ی فه رمانی هه مایونی حکومه تی کوردستانی خسته ژیر ده سه لاتنی خوی و تا سالی (۱۲۹۳) ی کۆچی له حکومه تی کوردستاندا مایه وه. له پاش نه و (غولا مره ضا شهاب الملک) به حکومه تی کوردستان گه یشت. له کۆتایی سالی (۱۲۹۳) ک سلطان میرزا (حسام السلطنه) به حکومه تی کوردستان دانرا. و تا سالی (۱۲۹۸) ک مایه وه. جینشینی نه و (ابو الفتح میرزا) ته نیا یه ک سال حوکمی کرد. له پاشان حکومه ت به (ناصر الملک) ی هه مه دانی سپیتردا. که تا سالی (۱۳۰۰) ک مایه وه. له م به رواه وه تا (۱۳۱۳) ک که ناصرالدین شاه مرد که به دواوی یه ک (اقبال الملک، احتشام السلطنه، اقبال الملک «جاری دووه م» حسام الملک، ابراهیم خان، نظام الدوله نوری، اقبال الملک «جاری سییه م»، امیر نظام گروسى، عبدالحسین میرزا، فه رمان فه رما حسام الملک قراگوزلو بوون به حاکمی کوردستان. له ده وهی حکومه تی مظفرالدین شا به دواوی